

2013 december Ról-ról

Takács Ferenc: Rovellet (Egressy Zoltán: Majd kiszellőztetsz. Holdas és holdtalan fejezetek. Kalligram Könyvkiadó, Bratislava–Pozsony, 2013.)

Egressy Zoltán, a dráma- és regényíróként egyaránt jeleskedő szerző új prózai kötete, a *Majd kiszellőztetsz* igen érdekes irodalomelméleti vonzatú izgalomokkal csigázza fel az olvasó, persze főleg az ilyesmire fogékony kritikus érdeklődését. Úgyhogy ezeket venném szemügyre.

A kötetbe foglalt írások szereplői közül többnek is régi kedvence a hetvenes évek egyik slágere, a Zalatnay Sarolta énekelte *Hosszú, forró nyár*. Kanyarokkal és áttételekkel ugyan, de a dal a jó szimatú olvasót egy olyan elbeszéléstechnikai és műfajelméleti kérdéshez vezeti el, amely a *Majd kiszellőztetsz* kötetnek, mondhatnánk, az elevenjébe vág.

A Zalatnay-slágert egy amerikai tévésorozat betétdala, *theme song*ja ihlette: a hatvanas évek második felében készült *Long, Hot Summer*t kicsivel később a magyar televízió is játszotta *Hosszú, forró nyár* címmel. Ez a sorozat William Faulkner egyik regényének (*The Hamlet*, 1940 – *Tanyán*, 1977) és néhány novellájának a motívumaiból készült. Annak az írónak a novelláiból, akinek kisprózai köteteit, különösen az 1942-ben megjelent *Go Down Moses* (*Eredj, Mózes*, 1986) című elbeszélésgyűjteményt, amelyben – James Joyce 1916-os *Dubliners*ével (*Dublini emberek*, 1959) párhuzamba állítva – a mai irodalomtudomány egy sajátos prózai forma és elbeszélés-technika modernista őspéldáját ismeri fel.

Az úgynevezett novellaregényről van szó: olyan önmagukban is megálló, gyakran először önállóan megjelentetett elbeszélésekről, amelyek kötetbe rendezve, a montázs- vagy kollázsszerű mellérendelés révén olyan közös jelentéstöbbletnek válnak a részesévé egymás társaságában, amellyel külön-külön nem rendelkeznenek. Nyitott forma, az egymástól független elbeszélések és a teljes mű, azaz a részek és az egész közötti feszültség élteti, ahol az olvasónak kell kitöltenie jelentéssel a töredékesség és a teljesség közötti szemantikai hiátust, megkísérelni a végső fokon lehetetlent: feloldani a forma lényegéhez tartozó „jelentésteremtő bizonytalanságot”, ahogyan Bezeckzy Gábor megfogalmazta 2003-ban írott kitűnő tanulmányában (*Az elbeszélésciklus poétikája, Literatura*, 2003. 2. Újranyomva: Bezeckzy Gábor: *Véres aranykor, hosszú zsákutca*, Budapest, 2006, Balassi Kiadó.)

Nilván ez a nyitottság és bizonytalanság magyarázza, miért találták kézre állónak a műfajt a „klasszikus” modernista próza jelentős alakjai, köztük Hemingway (*A mi időnkben*) és Babel (*Lovashadsereg*), nálunk Krúdy (*Szindbád*) és Kosztolányi (*Esti Kornél*). Nyitott és bizonytalan egyébként a terminológia is. A műfaj megjelölésére német nyelvterületen az 1950-es évektől a *Kurzgeschichtenroman* terminust használják, angolul viszont évtizedek óta jó tucat

szakkifejezés verseng egymással: a *short story cycle* (elbeszélésciklus), a *short story sequence* (elbeszélésfüzér), a *composite novel* (kompozitregény), az *integrated short story collection* (integrált elbeszélés-gyűjtemény) és társaik. Kiemelkedik közülük barokkos keresettségével és szójátékos többnyelvűségével a *rovelle* (D. M. Lemmon amerikai kutató állt elő vele 1970-ben Mihail Lermontov, Gottfried Keller és Sherwood Anderson elbeszélésciklusaival foglalkozó könyvében), mely a német és francia *roman* (regény) és a többes számban álló olasz *novelle* (elbeszélések) szavak keverecse.

Nos, a *Majd kiszellőztetsz* ilyesféle novellaregény vagy (nehéz ellenállni a Joyce *Finnegans Wake*-jébe illő nyelvközi szószülemény csábításának) *rovelle*. A kötetbe foglalt írások – húsz rövid, jobbára tárcamértékű elbeszélés – első látásra nemigen tartoznak egymáshoz: cselekményük nem kapcsolódik egymáshoz, stílusban is különböznek, az ábrázolt események időrendje sem látható át elsőre, mint ahogyan az sem, hogy ki kicsoda ezekben a történetekben, s életük miként kapcsolódik a többiekéhez, ha egyáltalán. Ám apróbb-nagyobb jelek, hol jól látható, hol szinte észrevehetetlenül elrejtett utalások arra szólítják fel a fogékonyabb olvasót, hogy töltsse ki a réseket, és hidalja át a szakadékokat: azaz a független, önmagukban is megálló elbeszéléseket egy egész részeként értelmezze, tehát valamiféle virtuális regénnyé olvassa össze őket.

A hangsúly itt a „virtuális” jelzőn van. A regény ugyanis az olvasó – illetve legyünk pontosabbak: az aktuális, mindenkori olvasó – értelmezői munkájának a függvényeként lesz ilyenné vagy olyanná, ezzé vagy azzá a regénnyé. Hogy milyenné, az a formának és a forma értelmezése mikéntjének a lényegéből fakadó jelentésteremtő bizonytalanság (l. előbb, a Beveczky-hivatkozásnál) függvénye: hogy egy vidéki kislány élettörténetét, felnevelésének gyakran kínos hányattatásokkal kísért históriáját, azaz valamiféle fejlődésregényt olvasunk „a sorok között”, azaz a *rovelle* hiátusait kitöltögetve, ez szükségképpen feltételes és bizonytalan érvényű eredmény, elvben többféle *másmilyen* regénnyé is összeolvashatók az elbeszélések.

Mint ahogy a regénnyé összeolvasás ellentéte is ott van a forma sugallta értelmezési eljárásban: tudniillik az, hogy *nem* olvassuk össze regénnyé az elbeszéléseket. Erre ugyanis az egyes elbeszélések önállósága szólítja fel az olvasót. A kötet írásai látványosan és nyilvánvalóan *nem* egy regény fejezetei, így legalább annyira ellen is állnak az egybeolvasásnak, mint amennyire felszólítanak ennek végrehajtására. Zárt és szükségszerű egész kontra nyitott és esetleges töredékesség: az olvasónak egymással ellentétes irányú vonzásuk erőterében kell az értelmezés munkáját végeznie, s végül megmaradnia, bár meg nem nyugodnia, a kettősségük gerjesztette paradox eldöntetlenségében. Vagy – pozitív megfogalmazásban – az értelmezés termékeny bizonytalanságában, élő lezáratlanságában és lezárhatatlanságában.

Kettősségek és termékeny bizonytalanságok jellemzik a *Majd kiszellőztetsz* kötetet más fontos összefüggésekben is. Például írástechnikai szinten: ahogy haladunk előre az olvasással, a nyitó írások pszichológikus kvázi-dokumentarizmusának és realista előadásmódjának közvetlen „életességét” látványosan irodalmias, „művi” darabok kezdik ellenpontozni. Ilyen például a *You'll never have to* című írás a két testvéréről, Gregről és Samsáról, Kafka *Átváltozásának* merész átírata, amelyben a Grege és Samsára hasadt Gregor Samsa egyike sem tudja eldönteni magáról, hogy ő mármost – angolul – *Greg or Samsa*, azaz Greg vagy Samsa-e. Ugyanígy, a Kölcseyt megidéző ironikus kísértethistória (*A halhatatlan*), a *Halál hotel* és a *Ravatal rádió* lidércesen groteszk fantasztikuma (kettőjük közül az utóbbi Karinthy mércéjével mérhető és Kosztolányi *Esti Kornél*-beli Becsületes Városa mellé állítható humoros remeklés) sem simul egykönnyen egybe a (virtuális) regény (virtuális) főszereplőjének, a Vértes-vidéki faluból származó Lucának és az őt körülvevő emberek életének eseményeit taglaló többi írás stílárís

közvetlenségével. (Utólag egyébként kiderül, hogy ezek az írások az egyik szereplő lidércnyomásos álmainak a leírásai voltak.)

Egy másik, ezúttal tartalmi-eszmei kettősség felé a kötet alcíme igazít el. *Holdas és holdtalan fejezetek*: a „fejezetek” közül sokat a Hold ural, az égitestnek a földi életre kiható ereje, legalábbis a szereplők hite szerint, s ugyanerre a transzcendens hatalomra, az élők gondját viselő, az élőket misztikus közösségbe fűző erőre utal a novellaregény templom-, ima- és szentképmotívumsora. Ám ennek is megvan az ellenpontja a kötet írásaiban. A szereplők valójában énjük atomizált elszigeteltségében élnek a maguk esetleges életét, az ettől való megszabadulás merő illúzió és hiú remény – sugallják ugyanennyi erővel az elbeszélések. *Összeszedetlen állapotban voltam, aznap „vallásalapítónak” hallottam a „van lázcsillapítója” szókapcsolatot* – jegyzi meg lemondóan az *Álmos utas haragja* című írás taxisofőr-figurája.

Töredék és egész között „habozik” eldöntetlenül, bizonytalanul, bár éppen ezért nagyon is elevenen az olvasói értelmezésben a *Majd kiszellőztetsz*, és ugyanígy, egyszerre atomizált individuumként, egyszerre egymással ezer szálon összefűzve, bár ezekről a szálaokról mit sem tudva élnek életüket a *rovelle* szereplői. Ezek persze nem „természetes” szálak, nem az élethez, hanem a művészethez tartoznak, írói mesterkedés, a szerző „művi” beavatkozása fonja és köti őket.

Nem teljesen új dolog ez Egressynél. Korábban drámai műveit, egymástól témában és előadásmódban teljességgel elütő színdarabjait fűzte össze, s avatta a mostanihoz hasonló módon valamiféle „összdráma” fragmentumaivá: mindegyikben felbukkan, említést nyer, megjelenik, hatással van a cselekményre egy Bittner nevű titokzatos illető, akiről lényegében semmit sem lehet tudni. (L. erről részletesebben cikkemet: Váltófutás megváltásért [Egressy Zoltán, *Portugál Nyolc dráma*] Mozgó Világ, XXXII. 4., 2006. április, 115–118. o.)

Az összeszalazás ezúttal Karinthy „kicsi a világ” játékának stratégiáját követi: A felpofozta B-t, B látta részegen C-t, C majdnem elgázolta D-t, D elvált E-től, E hozzáment A-hoz, és így tovább, többszörösen körbe-körbe. Úgyhogy mindenkit összefűz mindenki más mindenki mással, de ennek senki sincs a tudatában. Az olvasó viszont, mivel észrevette a szálakat, tájékozottsági fölényre tesz szert a szereplők ellenében: amit a szereplők a maguk teljes magányaként élnek meg, arról az olvasó tudja, hogy valójában titkos közösség. Valójában? Éppen ellenkezőleg, nem valóságos, hanem művi közösség ez: a *Majd kiszellőztetsz* alkotója, mintegy az első Alkotó módjára, intézte így.

De hátra van még egy végső csavar: csúfondáros és önironikus, ha nem egyenesen önszubverzív záradék. Az utolsó elbeszélésben – *Az édes élet* címet kapta – valóságosan is találkozik és egymásra ismer mindenki, aki a „kicsi a világ” titkos hálózatának eddig öntudatlan része volt: Luca esküvőjén, a lakodalom céljára kibérelt balatoni sétahajón találkozik, meghívott násznépként, mindenki mindenkivel. Ez a valóságos találkozás persze művibb nem is lehetne: a szerző hozza össze, miközben ewel maga ismeri be az egész dolog tökéletes valószínűtlenségét, sőt képtelenségét, mégpedig oda- és visszamenőleg.

Azaz itt, ebben a parádés zárófejezetben derül ki, hogy nem egyszerűen *rovellét*, hanem *meta-rovellét* olvastunk, briliánsan játékos novellaregényt, amely egyben a műfaj létének, lényegének és működésmódjának ironikus és analitikus szemügyre vétele és határozottan önironikus, sőt önkritikus lemeztelenítése is.

És, gyanítom, ez az önreflexiós irónia és analízis az utóbbi tíz-egynéhány év magyar prózairodalmának novellaregény hullámára, sőt divatjára is vet egy szatirikus-parodisztikus oldal-, illetve visszapillantást: Gion Nándor *Ezen az oldalon*-ja (1971) és Bodor Ádám *Sinistra*

körzete (1992) voltak ennek a hullámnak az előzményei, nyomukban később Békés Pál, Háy János, Dragomán György, Tóth Krisztina, Vida Gábor és sokan mások jelentettek meg ilyen könyveket. A sor egyre hosszabb: a jelek szerint se vége, se hossza.

A *Majd kiszellőtetsz* fináléja mintha akarva-akaratlanul is azt sugallná, hogy sok lesz a jóból, ezért ideje már egy jót nevetni a műfajon. A hajón vigadó násznép ordenáré módon lerészegedik, többen a hajó homályosabb szegleteiben kamatyolnak, majd tömegverekedés tör ki, valaki beesik a vízbe (ez már Egressy *Baleset* című 2004-es keltezésű színdarabjában is megtörtént), a pánik következtében a hajó felborul, és elsüllyed.

A násznéppel együtt, vélnénk, a novellaregény műfaját – vagy divatját legalábbis – magával viszi a süllyedő hajó a jótékony hullámsírhoz. Ám a szereplők közül senkinek sem esik baja. Minden hajótörött megmenekül, egyszerre megnyugtatóan varázslatos, egyszerre nevetségesen képtelen módon, valahogy úgy, ahogy a *Viharban* (W. Shakespeare XVI–XVII. századi angol drámaíró metadrámájában, ebben a kifinomultan önreflexív tündérvjátékban) történik ugyanez.

És minden bizonnyal a műfajt is felveti a víz. Újabb novellaregények várhatók.

Egressy Zoltán: *Majd kiszellőtetsz. Holdas és holdtalan fejezetek.* Kalligram Könyvkiadó, Bratislava–Pozsony, 2013, 268 oldal, 2900 forint.

Kapcsolódó írások:

1. **Takács Ferenc: Próbajárat a pokolba (Egressy Zoltán: Szaggatott vonal. Pozsony, 2011, Kalligram.)** Alcíme „aparegénynek” titulálja Egressy Zoltán Szaggatott vonal című munkáját, nem...
2. **Takács Ferenc: Diákcsíny (Bán Zsófia: Esti iskola (olvasókönyv felnőtteknek). Bratislava/Pozsony-Budapest, Kalligram, 2700 Ft – 300 Sk.)** Takács Ferenc Diákcsíny Nyolcvanadik születésnapján Ruttkay Kálmánt, az ELTE...
3. **Takács Ferenc: A lazaság dicsérete (Almási Miklós: A szerelem lehetetlensége. Pozsony, 2012, Kalligram.)** Almási Miklós mostanában, azaz vagy húsz éve, leginkább és mindenekelőtt...
4. **Takács Ferenc: A nóta vége (Patrick McCabe: A mészároslegény. Mihálycsa Erika fordítása. Pozsony, 2011, Kalligram.)** Írországnak nem csupán a lelke van dalból, hanem regényirodalmát is...
5. **Takács Ferenc: Antilányregény (Tóth Krisztina: Akvárium, Budapest, 2013, Magvető Könyvkiadó.)** Alighanem Charlotte Brontë Jane Eyre-je (1847) volt az első női...

Cimkék: Egressy Zoltán, Takács Ferenc